

УДК 314.18:331.582:338.432

Кафлевська С. Г., к. е. н., доцент
Вінницький національний аграрний університет

ЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ РИНКУ ПРАЦІ

Розглядаються науково-практичні проблеми ринку праці в Україні, аналізується стан зайнятості сільського населення та перспективи зменшення прихованого безробіття, розвитку ринку сільської праці.

Ключові слова: праця, ринок праці, зайнятість населення, безробіття, економічно активне населення.

Постановка проблеми. Одним із важливих факторів суспільного виробництва є ринок робочої сили. Саме на ньому формуються попит та пропозиція робочої сили, забезпечується поділ праці і визначення цін на різні види трудової діяльності. В той же час, ринок робочої сили має значно виражену специфіку функціонування по відношенню до інших видів ринку, і це, насамперед пов'язано із тим, що він має справу з дуже специфічним товаром - робочою силою, а значить із людьми і усіма їх проблемами. Проте слід мати на увазі, що на ньому продається не робоча сила, а здатність людини до праці. Саме на ринку праці здійснюється взаємодія покупця та продавця робочої сили, які досягають згоди на основі правових та економічних важелів й укладають відповідні угоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем зайнятості населення, їх використання і функціонування ринку праці займалися ряд науковців таких як О. А. Бугуцький, П. П. Борщевський, О. Гудзинський, О. Дякова, В. Дієсперов, І. Л. Левицькій, І. І. Лотоцький, М. Й. Малік, М. М. Матюха, П. Т. Саблук, І. М. Топіха, М. Шаповал, О. Г. Шпикуляк, В. В. Юрчишин, К. І. Якуба та інші. Проте ряд проблем залишаються невирішеними. Цілісний механізм забезпечення належної зайнятості сільського населення поки що не створений, комплексний підхід до розв'язання цієї проблеми практично відсутній. Насамперед це стосується питань підвищення ефективності використання сільської праці, рівня зайнятості сільського населення, зменшення прихованого безробіття, розвитку ринку сільської праці.

Метою даної наукової публікації є дослідження проблем функціонування ринку праці та визначення напрямів забезпечення належної зайнятості населення, зменшення безробіття сільського населення та розвитку ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Визначено, що функціонування ринку робочої сили базується на принципах, які у своїй основі є характерними і для інших ринків. Серед них можна виділити наступні основні принципи підвищення ефективності функціонування цього ринку; існування необхідної пропозиції робочої сили відповідної кваліфікації; наявність достатнього рівня попиту на робочу силу; оптимальний стан ринку трудових ресурсів; відповідний рівень заробітної плати.

На думку Г. І. Купалової, І. В. Луканьова, С. Д. Лучик, І. Х. Степаненко, О. О. Юшкевич, основна мета становлення ринку праці полягає у формуванні ефективної зайнятості, швидкому розвитку агропромислового комплексу, підвищенні добробуту сільського населення, відродженні українського села.

Недоліки функціонування цього ринку здатні викликати дуже серйозні соціально – економічні наслідки: падіння попиту населення на товари, ріст безробіття, збільшення витрат з бюджету із соціальних гарантій і розширення джерел для інфляції.

Ринок робочої сили є збірною категорією, що втілює у собі безліч взаємовідносин з приводу формування попиту на робочу силу і з пропозицій, що реалізуються через діючу систему відтворення, розподілу і працевлаштування працівників. Ці взаємовідносини мають яскраво виражений територіальний характер і виявляють себе в основному в рамках конкретного міста, району, області, регіону, тобто саме там, де відбувається процес відтворення населення, трудових ресурсів.

В свій час, економічне зростання створює передумови для збільшення зайнятості та доходів населення, підвищення продуктивності його праці. Однак об'єктивні нерівномірності виходу з кризи окремих галузей і підприємств, істотні відмінності у співвідношенні інтенсивних та екстенсивних чинників обумовлюють неминучі диспропорції національного ринку праці, різнонаправленість розвитку окремих його сегментів. У поєднанні з прорахунками політики ринку праці це спричинило низку проблем.

З початку 2000-х років, після затяжної кризи, в Україні почалося поживлення економічної активності, яке проявилось у певному збільшенні обсягів виробництва і, як результат, - у поступовому підвищенні рівня заробітної плати. Проте, як відмічає М. Махсма, вона залишається ще на досить низькому рівні, незважаючи на тенденцію постійного зростання її як номінального, так і реального рівнів [2]. Україна відстає сьогодні за рівнем середньомісячної заробітної плати щонайменше у 2 рази від Росії та Румунії, у 4 рази – від Польщі та Угорщини, у 7 разів – порівняно із Словенією [3].

Сільське господарство дуже специфічна галузь народного господарства, тому функціонування ринку трудових ресурсів у цій галузі має свої особливості. Через свою специфіку – сезонність виробництва, багатогалузевість, вплив природних факторів, сезонність праці, розосередженість виробництва на території, вплив транспортних умов, значну питому вагу ручної праці, сільське господарство залежить від ринку трудових ресурсів, але при цьому й саме впливає на його стан.

Сучасний рівень економічної активності населення України, попри значно нижчий, ніж у більшості країн світу пенсійний вік, є досить високим за міжнародними стандартами. Це пояснюється головним чином активністю жінок 20-49 років. Найвищі рівні економічної активності населення характерні для Волинської, Вінницької областей та м. Києва, найнижчі - для Тернопільської, Чернівецької та Івано-Франківської областей.

Економічна криза, яка розпочалася наприкінці 2008 року, призвела до

загострення ситуації на ринку праці у 2009 році. Зниження рівнів зайнятості населення з 67,3 % до 64,7 % в 2009 році порівняно з 2008 роком, спостерігалось у всіх регіонах країни. Найбільше зменшення зазначеного показника зафіксовано у Сумській (на 3,9 в.п.), Донецькій (на 3,4 в.п.), Закарпатській (на 3,0 в.п.) областях.

Найвищий рівень зайнятості у 2009 р. був у м. Києві (63,1%) та м. Севастополі (61,1%), а найнижчий – у Івано-Франківській (51,9%) та Тернопільській (52,9%) областях.

Таблиця 1

Зайнятість населення в системі ринку праці

Показники	Роки		2009 р. до 2008 р., у %
	2008	2009	
Економічно активне населення, тис. чол.			
у віці 15-70 років	22397,4	22150,3	98,9
працездатного віку	20675,7	20321,6	98,3
Рівень економічної активності населення у % до населення відповідної вікової групи			
у віці 15-70 років	63,3	63,3	x
працездатного віку	72,3	71,6	x
Зайняте населення, тис. осіб			
у віці 15-70 років	20972,3	20191,5	96,3
працездатного віку	19251,7	18365,0	95,4
Рівень зайнятості населення у % до населення відповідної вікової групи			
у віці 15-70 років	59,3	57,7	x
працездатного віку	67,3	64,7	x
Кількість населення віком 15-70 років, зайнятого у неформальному секторі економіки, тис. осіб	4563,8	4469,9	97,9
у % до загальної кількості зайнятого населення відповідної вікової групи	21,8	22,1	x

Чисельність економічно активного населення працездатного віку в 2009 році зменшилась на 354,1 тис. осіб (1,7 %) і становить 20321,7 тис. осіб. Крім того, високий і постійно зростаючий ступінь старіння робочої сили (у середньому по Україні кожна п'ята економічно активна особа - старша 50 років, а кожна чотирнадцята - старша працездатного віку) створює певні перешкоди для нормалізації процесів відтворення робочої сили, для запровадження новітніх технологій і відповідної перекваліфікації працівників.

Особливо гострою є проблема старіння робочої сили у сільській місцевості, передусім у Чернігівській, Кіровоградській, Полтавській областях. Це може стати непереборним бар'єром розвитку нових відносин в аграрному секторі цих регіонів.

Йдеться передусім про нестачу робочих місць та високу частку робочих місць з небезпечними умовами праці та низькими вимогами до якості робочої сили, що є результатом не лише низьких інвестицій, а насамперед нераціональної

їхньої спрямованості, відсутності чіткої програми інвестиційної діяльності.

Однією з найбільш серйозних проблем на ринку праці є скорочення обсягів зайнятості та зростання безробіття населення. За даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15–70 років у 2009 р., порівняно з 2008 р., зменшилась на 1,1% і становила 22,2 млн. осіб, з яких 20,2 млн. осіб або 91,2% були зайняті економічною діяльністю, а решта 2,0 млн. осіб – відповідно до методології Міжнародної організації праці (МОП) класифікувалися як безробітні.

Кількість економічно активного населення працездатного віку за цей період зменшилась на 1,7 % та становила відповідно 20,3 млн. осіб або 91,7% від зазначеної категорії населення віком 15–70 років (табл. 2).

Найвищий рівень економічної активності був характерним для осіб віком 30 - 49 років, найнижчий – для молоді віком 15–24 років та осіб віком 60 – 70 років.

Втім рівень економічної активності населення віком 15–70 років у цілому по Україні не змінився та становив 63,3%, що зумовлено скороченням чисельності населення зазначеного віку.

Таблиця 2

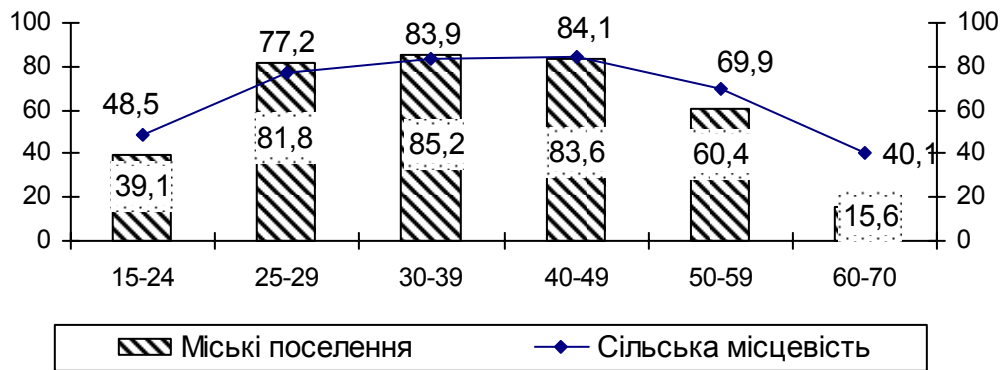
**Рівень економічної активності населення за статтю,
місцем проживання та віковими групами
(% до загальної кількості населення відповідної вікової групи)**

	Усього	У тому числі за віковими групами, років						Працездатного віку
		15–24	25–29	30–39	40–49	50–59	60–70	
2008р.								
Все населення	63,3	43,0	82,2	86,1	85,0	63,5	21,8	72,3
жінки	57,5	37,7	72,7	81,2	83,9	55,4	19,5	68,7
чоловіки	69,8	48,1	91,4	91,1	86,2	73,7	25,3	75,8
міські поселення	62,4	40,9	83,8	86,9	85,7	61,6	13,7	72,3
сільська місцевість	65,6	48,0	77,8	84,2	83,3	68,4	37,3	72,5
2009р.								
Все населення	63,3	41,9	80,6	84,8	83,7	63,2	23,8	71,6
жінки	58,1	36,5	72,3	79,9	83,2	56,5	21,8	68,4
чоловіки	69,2	47,1	88,6	89,9	84,4	71,5	27,0	74,7
міські поселення	61,8	39,1	81,8	85,2	83,6	60,4	15,6	71,0
сільська місцевість	67,1	48,5	77,2	83,9	84,1	69,9	40,1	73,1

Серед населення працездатного віку цей показник знизився з 72,3% до 71,6% через скорочення рівня економічної активності жителів міських поселень. Водночас серед населення сільської місцевості спостерігалось зростання цього

показника, про що свідчать дані рис.1.

Якість пропозиції робочої сили часто не відповідає сучасним вимогам щодо її професійно-освітньої підготовки, трудової та виконавчої дисципліни, мобільності та економічної активності в цілому. Наслідком незбалансованості пропозиції робочої сили із попитом на неї є високий рівень безробіття, зокрема прихованого та часткового, та велика частка безробітних, які не мають роботи понад 1 рік .

Рис. 1. Рівень економічної активності населення віком 15–70 років у 2009 р. (у % до населення відповідної демографічної групи)

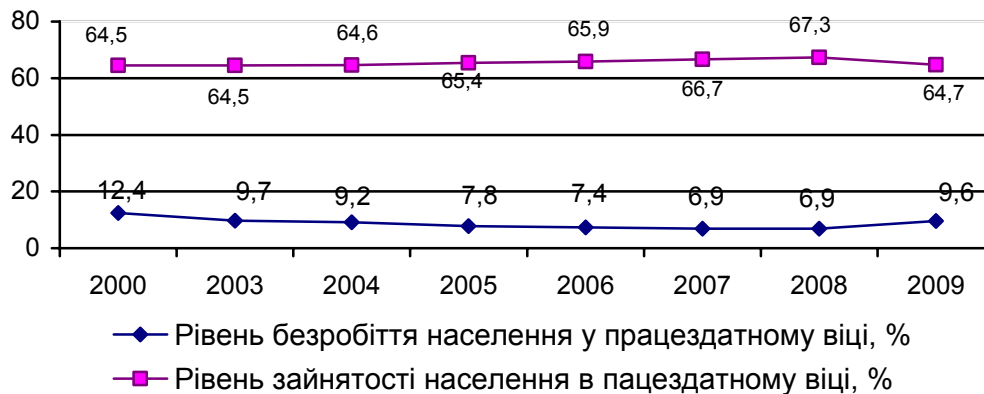
В 2009 році порівняно з 2008 роком ринок праці характеризувався зменшенням рівня економічної активності з 72,3% до 71,6%; зростанням рівня безробіття (за методологією МОП) з 6,9% до 9,6%; зареєстрованого безробіття з 2,9% до 3,4%; зростанням серед безробітних (за методологією МОП) частки вивільнених працівників з економічних причин з 28,1% до 45,5% (табл. 3, рис.2).

Таблиця 3

Рівень безробіття в Україні

Показники	Роки		2009 р. до 2008 р., у %
	2008	2009	
Безробітне населення (за методологією МОП), тис. чол.	1849,1	3915,4	211,7
у віці 15-70 років	1425,1	1958,8	137,5
працездатного віку	1424,0	1956,6	137,4
зареєстроване у державній службі зайнятості, працездатного віку	596,0	693,1	116,3
Рівень безробіття населення у % до економічно активного населення відповідної вікової групи			
у віці 15-70 років	6,4	8,8	x
працездатного віку	6,9	9,6	x
Рівень зареєстрованого безробіття населення працездатного віку			
у % до економічно активного населення працездатного віку	2,9	3,4	x
у % до населення працездатного віку	2,1	2,5	x

Порівняння рівня безробіття з аналогічним показником країн Євросоюзу свідчить про те, що середній у групі з 25 країн ЄС рівень безробіття був нижчим за цей показник в Україні і становив відповідно 8,8 та 7,9% [34, с. 190].

Рис. 2. Рівень зайнятості та безробіття населення в працездатному віці

Найвищий рівень зареєстрованого безробіття станом на 1 січня 2010 року, спостерігається в Черкаській (3,4 %), Житомирській (3,0 %) та Кіровоградській областях (3,0 %). Найнижчий рівень безробіття у містах Києві та Севастополі відповідно – 0,4 та 0,7 %, Одеській (1,2 %), Луганській (1,3 %) областях та республіці Крим – 1,4 %.

Відповідно до офіційних даних, 14,0 % безробітних в Україні не мають роботи більше 1 року. Такий високий рівень, характерний для більшості країн з перехідною економікою, є наслідком недостатньо динамічного розвитку економіки, невисокої мобільності робочої сили та загальної негнучкості ринку праці. Цілком імовірно, що дається взнаки також поширення незареєстрованої зайнятості.

Основними причинами втрати роботи залишаються звільнення за власним бажанням, з економічних причин (у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією виробництва, скороченням чисельності або штату працівників підприємств, установ, організацій), неможливість знайти роботу після закінчення навчального закладу.

Висновки. Зменшення сільського безробіття можна досягнути за рахунок подальшого розвитку підприємництва та інвестування малого бізнесу, відновлення обсягів виробництва продукції тваринництва, забезпечення діяльності переробних підприємств, перенесення в сільську місцевість промислових виробництв, розширення мережі дорадчих служб і філій районних центрів зайнятості, полегшення доступу сільських жителів до кредитних ресурсів, поширення зеленого туризму та комплексного розвитку соціальної інфраструктури.

Ринок праці в аграрній сфері потребує підвищеної уваги в державній стратегії економічного розвитку. Для цього доцільним є коригування і

вдосконалення нормативно-правової бази з питань праці та зайнятості в сільській місцевості; проведення заходів з легалізації прихованого безробіття та тіньової зайнятості через перевірку статусу працездатних громадян.

Пріоритетними напрямками реформування українського ринку праці є вдосконалення системи оплати праці, розширення можливостей отримання населенням офіційних основних і додаткових доходів, соціальна підтримка окремих груп; підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; сприяння ефективним і доцільним переміщенням працездатного населення; запобігання зростанню безробіття через створення робочих місць за рахунок різних джерел фінансування, впровадження механізмів звільнення і перерозподілу зайнятих, реструктуризації економіки і піднесення вітчизняного виробництва.

Література

1. Соціально – трудовий потенціал аграрної економіки /За ред. О. А. Богуцького. – К.: ТОВ «Комплекс Віта», 1996. – 229 с.
2. Махсма М. Причини та наслідки низької ціни найманої сільської праці / М. Махсма // Питання розвитку АПК. - №5. – 2008. – С. 40 – 50
3. Нечипорук А.А. Формування системи норм і нормативів праці у рослинництві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК»/ А. А. Нечипорук.– Житомир, 2009. – 20 с.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

Summary

Kaflevska S. G.

Vinnitsa National Agrarian University

EMPLOYMENT IN THE CONTEXT OF LABOUR MARKET

Scientific and practical problems of labour market in Ukraine are considered, the state of rural population employment, perspectives of decrease of concealed unemployment and rural labour market development is analyzed.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.